

яння" [10, с.26].

З урахуванням цих поглядів можна зазначити, що економічна злочинність включає в себе: умисні корисливі господарсько-економічні злочини; злочини посадових осіб, що завдають істотної шкоди у сфері економічної діяльності; злочини, які завдають шкоди економічним відносинам власності, а також комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності.

Таким чином, на наш погляд, злочинами у сфері економіки (економічними злочинами) визнаються передбачені кримінальним законом зумисні суспільно небезпечні діяння, вчинені на підприємствах будь-якої форми власності, що посягають на суспільні економічні відносини, засновані на принципах свободи економічної діяльності, здійснення її на законних підставах, сумлінної конкуренції її суб'єктів, їх доброспорядності й заборони завідомо кримінальних форм їхнього поводження.

Що ж стосується конкретного терміна, яким слід позначати злочини у сфері економіки, то ми переконані, що явище економічної злочинності рано чи пізно покличе до життя якийсь загальновизнаний термін, адже суть явища можна передавати різними термінами без будь-якої шкоди для змісту. Тим не менше віднесення конкретних злочинів до групи економічних та їх системна побудова, закріплені на законодавчому рівні, сформували б більш чітке уявлення щодо поняття аналізованих злочинів. У зв'язку з цим ознаки злочинів у сфері економіки ще потребують подальшої конкретизації. Ми віддаємо перевагу термінові "економічні злочини", оскільки на законодавчому та інших рівнях правового регулювання визнано існування економічної злочинності, боротьбу з якою і здійснюють підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю. Якщо є родові поняття, то мають бути й його видові та конкретні прояви, до останніх і належать

економічні злочини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – 449 с.
2. Сатерленд Едвін Х. Являються ли преступления людей в белых воротничках преступлениями? // Социология преступности. – М., 1996. – С.45-59.
3. Седьмой конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. – Нью-Йорк, 1986.
4. Яковлев А.М. Преступность в сфере экономики // Сов. гос-во и право. – 1986. – № 4. – С.44-48.
5. Леонтьев Б.М. Ответственность за хозяйственные преступления. – М., 1993.
6. Лопашенко Н.А. Преступления в сфере экономической деятельности: понятие, система, проблемы квалификации и наказания: Монография. – Саратов: СГАП, 1997. – 256 с.
7. Саенко В.П. Экономическая обусловленность уголовно-правовых норм об ответственности за хозяйственные преступления: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – М., 1994. – 18 с.
8. Тацкий В.Я. Ответственность за хозяйственные преступления: объект и система. – Харьков, 1984. – 319 с.
9. Мельник П.В., Новиков С.И., Самийлык Г.М. Расследование преступлений в сфере экономики: Учеб.-практ. пособие. – К.: ДИЯ, 1998.
10. Свенсон Б. Экономическая преступность. – М., 1987.

Надійшла до редколегії 05.07.2005

ПЧЕЛКИН В.Д. ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ И КЛАССИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ЭКОНОМИКИ

Рассмотрена сущность экономических преступлений.

***

PCHELKIN V.D. PROBLEM DEFINITION OF CONCEPT AND CLASSIFICATION OF CRIMES IN ECONOMY SPHERE

The essence of economic crimes is considered.

УДК 343.985

А.Е. РАЗУМОВА

НДЕКЦ при УМВС України в Сумській області

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ОБШУКУ¹

Розглянуті техніко-криміналістичні аспекти підготовчої стадії обшуку, наведені слідовий алгоритм і модель шуканих об'єктів, надані рекомендації по підготовці орієнтуючої інформації з використанням спеціальних пошукових таблиць.

Проблеми проведення обшуку неодноразово розгля-

далися у криміналістичній літературі [1-4], однак аналіз

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд.

юрид. наук Щербаківський М.Г. (НУВС).

слідчої практики свідчить, що близько третини обшуків є безрезультатними, без виявлення шуканих об'єктів.

Однією з причин низької ефективності обшуків є неясна підготовка і недостатнє використання спеціальних знань. Зокрема, дослідженнями в цьому напрямку займалися О.М. Гусаков, С.Ф. Денисюк, В.П. Космаков, В.О. Коновалова, О.Р. Раїнов, В.М. Тертишник, В.Ю. Шепітько та інші. Тому метою статті є техніко-криміналістична розробка підготовчої стадії обшуку з використанням методів моделювання процесів слідоутворення і побудова слідових алгоритмів, що полегшують пошукову роботу. Новизна статті полягає у тому, що запропоновані форми пошукових таблиць, які містять ознаки об'єктів, пошук яких є метою обшуку.

Відомо, що найважливішими елементами підготовки обшуку є: а) вивчення матеріалів кримінальної справи; б) збір орієнтувальної інформації; в) визначення складу учасників обшуку; г) підготовка науково-технічних засобів; д) планування обшуку [5, с.582].

На стадії вивчення кримінальної справи основна увага зосереджується на протоколі огляду місця події, фотографіях, схемах, додатках до протоколу, орієнтуваннях, експертизах, протоколах допитів, де можуть бути відомості про сліди, прикмети зовнішності осіб і викрадених об'єктів, а також інші дані, аналіз яких дозволить визначити коло предметів, що підлягають пошуку при обшуку.

З метою визначення методологічної основи побудови моделі об'єктів пошуку планованого обшуку доцільно провести аналогію з моделюванням огляду місця події. Коротко ці принципи будуються зі спрощеної схеми механізму злочину як системи взаємодії суб'єкта – людини, як біологічної істоти з його матеріальною оболонкою і супутніми об'єктами, з одного боку, і матеріальної обстановки місця події, з іншої сторони [5, с.33]. Виходячи з цієї моделі, при огляді місця події треба вирішувати 2 основні задачі: що залишив після себе на місці події злочинець; що залишилося на ньому і супутніх йому об'єктах, після того, як він побував на місці події [6, с.31] – їх вирішення дозволяє легко орієнтуватися у всій розмаїтості існуючих слідів, об'єктів, приймати правильні рішення по їх фіксації і вилученню.

Аналогічну схему можна побудувати і при моделюванні майбутнього обшуку формулюванням його основних задач: знайти ті об'єкти, якими залишені сліди на місці події; б) знайти ті об'єкти і сліди, що до місця обшуку принесені злочинцем з місця події. Якщо здійснити постановку цілей обшуку в такій формі, то значно легше орієнтуватися у всьому різноманітті слідів, речових доказів, робити моделювання процесів взаємного обміну слідовою інформацією, а також готувати список об'єктів, що підлягають пошуку. На підставі побудови такої моделі об'єктів пошуку здійснюється подальша підготовка до обшуку.

На стадії збору орієнтувальної інформації, складається докладний перелік речових доказів, що включаються в план обшуку. Для цього доцільно підготувати три спеціальні таблиці. Виходячи з аналізу основних видів слідів і слідоутворюючих об'єктів, які варто шукати при обшуку, розглянемо інформацію, що підлягає включенню в пошукову таблицю № 1.

Перш за все, туди вноситься інформація про всі сліди, що виявлені на місці події; на основі проведення судово-

експертних досліджень визначається вид слідоутворюючих об'єктів, їх властивості, які також указуються в таблиці. Крім того, виходячи з особливостей шуканих об'єктів надаються рекомендації про ймовірне місце їх знаходження у місті обшуку.

Відзначимо найбільш розповсюджені сліди та об'єкти:

- сліди взуття. З матеріалів експертиз вибирається вид взуття, розмір, малюнок підошви, робляться схематичні зарисовки усіх видів слідів взуття або готуються фотознімки, уточнюється: чи проведена звірка слідів із взуттям потерпілих;

- сліди рукавичок. Визначається вид рукавичок, характерний малюнок переплетення ниток або структура шкіри;

- сліди одягу. Указується, яким предметом одягу могли бути залишені сліди, вид тканини, можлива наявність дефектів і забруднень;

- сліди злому. У протоколі огляду, матеріалах експертиз детально аналізується спосіб злому перешкоди, визначається тип і вид знаряддя злому, основні параметри його робочої частини, указується колір зламаного перешкоди, особливості і дефекти інструмента, передбачувані параметри і конструктивні особливості, спосіб виготовлення. Додатковим цінним джерелом інформації зі знаряддя злому є колір і вид матеріалу перешкоди, мікрочастинки яких могли залишитися на робочих поверхнях інструмента;

- замки. Якщо замки зламані, то вирішуються питання по знаряддях злому, а якщо відкриті підбором ключів, то в план обшуку включається пошук відмичок або набору стандартних ключів, а також різних деталей, конструкцій замків;

- сліди автотранспортних засобів. По слідах ходової частини визначається вид, модель транспортного засобу, по слідах коліс - модель, малюнок протектора, і обов'язково - яким колесом залишений слід, для того, щоб при збігу параметрів витягнути необхідне колесо. При виявленні на місці події осколків зовнішніх освітлювальних приладів, визначається вид розсіювача фари, при обшуку ведеться пошук залишків осколків, вивчаються місця деформації кузова та ін.;

- сліди застосування вогнепальної зброї. По наявних слідах, кулям, гільзам визначається вид зброї, що підлягає пошуку. При обшуку варто звертати увагу на виявлення супутніх об'єктів, наприклад, стріляних гільз, шматків папера, що можуть бути частинами саморобного піжа, заготовів, креслення зброї тощо. Увагу зосереджують на всіх об'єктах, інструментах, що зв'язані зі спорядженням патронів, виготовленням куль, і всім тим, що зв'язано зі зброєю. Для перевірки підозрюваного на причетність до стрільби в нього беруться змиви з рук і обличчя, а також оглядається одяг і сумки, де могла переноситися зброя, на наявність мастила і слідів металізації;

- сліди вибуху. Якщо за матеріалами справи визначається вид висадженого вибухового пристрою (ВП), тип вибухової речовини, то на підставі реконструкції ВП складається окремий детальний список його деталей з указівкою маркірувань, способу виготовлення, виду застосованого інструмента, описується технологія виготовлення ВП, вид використаних матеріалів і деталей, їх зовнішні відмітні ознаки;

- сліди холодної зброї. За даними експертиз визначається вид застосованої зброї, відзначаються його розміри

параметри, і на цій основі ведеться пошук об'єктів. Особлива увага при обшуку приділяється попередньому виявленню слідів крові на ножі або інших знаряддях, волосся і мікрооб'єктів текстильних волокон, часточок органів і тканин, сліди рук;

- мікрооб'єкти. Враховуючи важкість дослідження мікрочастинок буває важко точно визначити об'єкт пошуку, тому рекомендується планувати вилучення декілька більшого кола об'єктів. При цьому важливо витримати загальний методологічний підхід використання мікрочастинок при доказуванні, виходячи з механізму їх утворення на місці події і моделі контактної взаємодії об'єктів. Планування повинне включати пошук об'єктів, від яких могли відокремитися мікрочастинки, виявлені на місці події, а також тих мікрооб'єктів, що перенесені з місця події і знаходяться на об'єктах обшуку;

- кров. Якщо за матеріалами справи маються дані, що на підозрюваному може бути кров від потерпілого або на місці обшуку скоєне убивство, то необхідно спланувати участь фахівців: біолога, криміналіста, а також застосування відповідних науково-технічних засобів і інструментів, у тому числі для підняття дощок підлоги;

- сліди ґрунтового походження. Якщо на місці події виявлені відокремлені частки ґрунту, необхідно запланувати огляд взуття підозрюваного, з яким могли вони відокремитися. При необхідності вилучаються зразки ґрунту з поверхні землі для проведення ґрунтознавчої експертизи, а також саме взуття, як джерело інформації про місце перебування підозрюваного;

- сліди тваринного і рослинного походження. Якщо в матеріалах справи маються дані про вилучення на місці події волосся тварин, часток рослин, що занесені злочинцем на місце події, то, знаючи їх характерні ознаки, планується пошук місця - джерела походження цих об'єктів. Наприклад на взутті гр. Л., труні якого вивезли на смітник, знайшли волосся кози, а при обшуку в господарстві підозрюваної гр. В. виявлена була коза. Позитивні результати експертизи допомогли викрити гр. В. у скоєному убивстві;

- інші види слідів. Цінними об'єктами пошуку є предмети - частина яких знаходиться на місці події, а частина може бути знайдена при обшуку (частини мотузок, пакувального папера, тканини та ін.), планується при обшуку відшукування аналогічних вузлів мотузок, характерних недопалків; при наявності в справі даних про застосування лейкопластиру, клейкої стрічки, склоріза - усе це підлягає включенню в план й т.д.

- предмети, залишені злочинцем. У перелік об'єктів, вилучених на місці події, включаються й ті предмети, що принесені злочинцями. При обшуку звичайно шукають відсутню частину цих предметів (одну рукавичку, одну сережку, відірваний гудзик і т.д.), або орієнтуються на сліди - відображення, по яких потім можна доказати, що знайдений на місці події предмет раніше знаходився в користуванні підозрюваного.

У пошукову таблицю № 2 включається повний перелік викрадених при вчиненні злочину предметів. Опис їх повинен бути по можливості детальним з додатком технічних паспортів і описом апаратури, з фотознімками і зарисовками ювелірних і інших виробів. Указуються маркіровані і номерні позначення, дати випуску виробів, точне

їх найменування і модель, колір, технічні характеристики, а також індивідуальні ознаки. Доцільно до таблиці додати фотознімки (або схеми) зовнішнього вигляду викрадених предметів.

На заключному етапі збору орієнтуючої інформації складається пошукова таблиця № 3 (зразки заголовків таблиць 1-3 наведені на рис.), в яку заносяться дані про ті сліди нашарування, що утворились на одязі і тілі злочинця. Слід зазначити, що це найбільш складна аналітична розробка, тому що безпосередніх даних по цьому виду носія слідів в протоколах звичайно немає. Тому, за результатами вивчення матеріалів справи й обстановки місця події проводиться моделювання процесів утворення слідів на одязі і тілі злочинця й інших об'єктах, їм використовуваних. До числа таких слідів, насамперед, відносяться різного роду забруднення фарбою, побілкою, виробничими забрудненнями, вугільним пилом, розсипаним борошном, цементом і т.д. До наступної групи слідів подібного виду відносяться об'єкти ґрунтового і рослинного походження, що нерідко залишаються на одязі і взутті злочинця. а на місці події вилучаються у виді зразків. Особливу категорію слідів складають кров і інші біологічні виділення, а також мікрооб'єкти, що можуть залишитися на одязі злочинця. У зв'язку з тим, що метою обшуку не є виявлення і вилучення окремих мікрооб'єктів-накладень, то звичайно підлягає вилученню одяг, предмети якого потім направляються на експертизу для виявлення тих мікрочастинок, що можуть походити з місця події.

Підготовча стадія збору орієнтуючої інформації закінчується складанням трьох зазначених пошукових таблиць і підготовкою фототаблиць-орієнтувань або схематичних зарисовок, що містять ілюстративний матеріал для полегшення розшукової роботи. Фотознімки зовнішнього вигляду об'єктів, що підлягають пошуку, можуть бути отримані з матеріалів інформаційно-довідкових картотек і натурних колекцій, що ведуться підрозділами експертно-криміналістичної служби МВС.

Визначення складу учасників обшуку, підбор спеціалістів є наступним елементом підготовки і відноситься до числа важливих організаційних заходів. При цьому треба виходити з основних цілей обшуку, виду слідів, вилучених на місці події, рівня складності технічних засобів, що застосовуються при обшуку. Велику допомогу при проведенні обшуку можуть надати експерти лабораторій: балістичної, автотехнічної, вибухотехнічної, біологічної, судово-бухгалтерської, по технічному дослідженню документів, харчової, комп'ютерної, ґрунтознавчої, ботанічної та інших, у залежності від конкретних пошукових задач.

Підготовка науково-технічних засобів до обшуку фактично містить у собі визначення необхідності залучення тих чи інших спеціалістів, що і забезпечать застосування відповідного обладнання. Особливу увагу слід приділяти підготовці якісних джерел освітлення, металощукачів, шупів, засобів фото-відеозйомки тощо.

Планування є заключним етапом підготовки до обшуку, й у концентрованому вираженні має містити результати побудови моделі шуканих об'єктів. Здійснюється розрахунок сил і засобів, закріплюються за учасниками обшуку напрямки пошукової роботи по окремих приміщеннях або з розбивкою по видах об'єктів, включених у по-

шукові таблиці. Планом передбачається розподіл обов'язків по опису й упакуванню вилучаємого, відповідальних за підготовку технічних засобів і пакувального матеріалу, визначаються особи, що спостерігають за поведінням, переміщенням підозрюваних і осіб, що знаходяться в приміщенні й т.д. Проробляються мотиви і психологічні прийоми, що сприяють добровільній видачі об'єктів пошуку.

Таким чином, приведена методична схема відноситься

ПОШУКОВА ТАБЛИЦЯ № 1

До плану проведення обшуку в _____ за адресою _____
по кримінальній справі № _____

№ п/п	Сліди, об'єкти, виявлені на місці події	Результати експертиз слідів	Видова приналежність слідоутворюючих об'єктів	Основні розмірні параметри, схема	Імовірне місце пошуку
-------	---	-----------------------------	---	-----------------------------------	-----------------------

ПОШУКОВА ТАБЛИЦЯ № 2

№ п/п	Найменування викраденого	Модель, вид	Наявність номерного позначення	Колір	Наявність індивідуальних особливостей	Розміри, схема
-------	--------------------------	-------------	--------------------------------	-------	---------------------------------------	----------------

ПОШУКОВА ТАБЛИЦЯ № 3

№ п/п	Вид слідів-нашарування, забруднень	Характер слідоутворення	Колір	Імовірне місце розташування	Місце пошуку
-------	------------------------------------	-------------------------	-------	-----------------------------	--------------

Рисунок – Заголовки таблиць 1-3

Застосування на практиці запропонованої методичної схеми, широке застосування спеціальних знань, активне залучення фахівців експертно-криміналістичної служби при підготовці до проведення обшуку дозволить значно підвищити ефективність проведення цієї важливої слідчої дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк С.Ф., Шепитько В.Ю. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистический анализ): Научно-практ. пособие. –Харьков: Консум, 1999. –160 с.

2. Коновалова В.Е. Шепитько В.Ю. Обыск: тактика и психология: Учебное пособие. -Харьков: Гриф, 1997. -80 с.

3. Михайлов А.И., Юрин Г.С. Обыск. –М.: Юрид. лит., 1971. –92 с.

4. Ратинов А.Р. Обыск и выемка. –М.: Госюриздат, 1961. –220 с.

5. Криминалистика: Учебник /Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская. -М.: НОРМА, 2001. –990 с.

6. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. –К.: РИО МВД Украины, 1994. –672 с.

Надійшла до редколегії 10.03.2005

РАЗУМОВА А.Э. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ ПРИ ПОДГОТОВКЕ К ОБЫСКУ

Рассмотрены технико-криминалистические аспекты подготовительной стадии обыска, приведен следовой алгоритм и модель искомых объектов, предоставлены рекомендации по подготовке ориентировочной информации с использованием специальных поисковых таблиц.

***

RAZUMOVA A.E. SOME ASPECTS APPLICATION OF SPECIAL KNOWLEDGE BY PREPARATION FOR THE SEARCH

Considered technique-criminality aspects of a preparatory stage of a search, it is given investigatory algorithm and model of required objects; recommendations for preparation of the rough information with use of special search tables are given.

Рішенням Вченої ради Національного університету внутрішніх справ від 05.07.2005 р., протокол № 7, науковий журнал "Право і безпека" висунуто для участі у VI Всеукраїнському конкурсі на краще юридичне видання у 2004-2005 роках з номінацій "періодичні юридичні видання, часописи тощо" та "краща поліграфічна якість видання", як відповідний концептуальним засадам гуманітарної науки і освіти України